visat.

tardor 2021

Traduir Nikos Kavadias

Jaume Almirall

He mantingut una llarga relació amb l'obra de Nikos Kavadias (1910-1975), poeta i narrador d'escassa producció literària, però que ha esdevingut un nom cèlebre entre els escriptors grecs del segle xx. A Grècia, com arreu on l'han conegut, el recorden en la imatge tòpica del mariner poeta, a causa de l'ofici de radiotelegrafista de marina que el mantingué navegant gran part de la seva vida. Durant anys, he llegit i rellegit les obres d'aquest autor, portat per una mena de fascinació pel seu univers creatiu i per l'ús peculiar de la llengua grega. Durant anys, també, n'he traduït successivament totes les obres: els relats *Li*, *De la guerra*, *Al meu cavall*, la novel·la *Guàrdia* i els tres llibres de poesia, *Marabú*, *Boira*, *Capejant*. Ara em demanen que expliqui aquesta experiència traductora.

Personalment, sempre he considerat la traducció com una continuació i un complement de la lectura; sovint, també com l'única manera d'assolir la comprensió plena de l'original. I la transposició textual, el repte de traslladar el text d'una llengua a l'altra amb la màxima eficàcia, sempre m'ha resultat apassionant. Potser no cal que afegeixi que aquesta pràctica, portada a terme durant tota la vida, ha estat una de les vies més importants que m'han permès perfeccionar el coneixement no només de les llengües de partida, sinó sobretot de la pròpia.

Naturalment, el *quid* de la pràctica traductora és saber què significa «màxima eficàcia». Del traductor se n'espera que sigui fidel al text que trasllada; el traductor conscient i responsable sap que la fidelitat absoluta és impossible, i que, segons els casos, tant es pot veure obligat a renunciar, en més o menys grau, a detalls del contingut –que es podran resoldre sobretot amb el recurs de les notes–, com principalment a reflectir determinats recursos expressius. Aquestes dificultats, o millor dit, les habilitats que el traductor ha de posar en joc per a superar-les, fan que la traducció de textos literaris es pugui considerar fins a cert punt una re-creació.

Gairebé tota l'obra publicada de Nikos Kavadias –la poesia i la novel·la– presenta una aparent dificultat d'accés: un vocabulari nàutic i mariner abundant i molt variat. Es tracta, a més, d'un lèxic en gran manera obsolet, perquè correspon a una època prou reculada de la navegació, els darrers temps del vapor. Però, contra el que podria semblar, aquest aspecte no ha estat particularment difícil per al traductor, que ha disposat de repertoris catalans amb els corresponents exactes d'aquesta terminologia. El resultat per al lector no especialitzat en aquest camp és el que l'autor espera: obtenir una coloració verbal congruent amb el context narratiu, amb l'escenografia i amb els personatges que hi actuen.

Són, en canvi, de tota una altra naturalesa les dificultats que planteja, de vegades, sobretot en els diàlegs de la novel·la *Guàrdia*, la parla dels personatges, puntejada d'expressions d'argot i, encara més, amb particularitats dialectals. Perquè, si en el primer aspecte encara ha estat possible recórrer –però amb grans precaucions– a l'argot del català; per contra, en el segon, la transposició a una parla dialectal en la llengua receptora no s'hauria fet sense un risc excessiu en l'efecte resultant, per no dir senzillament que és un recurs inviable.

En l'obra narrativa de Kavadias, el principal repte per al traductor, al meu entendre, és reflectir la diversitat de tons i de moviments de l'escriptura: l'expressió concisa, ràpida, eixuta de les descripcions –un estil que qualificaria de telegràfic si no portés a pensar que faig un joc de paraules– i la vivor espurnejant i multicolor dels diàlegs; el parlar espontani que recrea magistralment, amb abundància de frases fetes, refranys i dites, i no sense grolleries de diversa mena.

Tota l'obra poètica de Kavadias –uns mil cinc-cents versos per a poc més de cinquanta composicions– està estrictament sotmesa a formes tradicionals, molt especialment a l'antiquíssim vers decapentasíl·lab i a l'estructura d'estrofes de quatre versos amb rima consonant. Essent la forma una part importantíssima, essencial, de l'expressió poètica, la traducció, al meu entendre, també n'ha de reflectir necessàriament aquest aspecte, si aspira a la màxima fidelitat i a la màxima eficàcia. Així, en les meves versions he procurat reproduir tots aquests recursos formals. Naturalment, ara i adés ha calgut recórrer a solucions que s'allunyaven de la literalitat; però en tot moment he procurat que el sentit es preservés tan intacte com podia ser.

En posaré dos exemples. L'expressió «el Vell de la *Ilíada*» (poema «Cultura», dins *Capejant*) esdevé en la meva traducció «el Vell de l'epopeia», a fi que el vers mantingui la rima amb «esqueia» de l'anterior, sense que es malmeti ni el sentit de l'al·lusió ni la gràcia del circumloqui. Semblantment, la necessitat d'obtenir la rima i, alhora, de preservar el sentit de l'expressió, ha fet que «li fan la circumcisió» («Cançó de bressol», dins *Capejant*) es transfiguri en «li fan la llesca al piu».

M'he allunyat en nombrosos llocs de les interpretacions de traductors que m'han precedit, tant en la poesia com en la prosa, en altres llengües; però la més elemental prudència m'obliga a ser discret sobre els detalls d'aquesta circumstància, des del convenciment que les meves versions no deuen estar pas lliures d'errors.

Em limitaré a exposar uns quants exemples de llocs en els quals estic raonablement segur d'haver contribuït a millorar la comprensió. I prendré com a referència no pas cap altra traducció, sinó una obra important, el llibre de Iorgos Tràpalis, *Vocabulari per a l'obra de Nikos Kavadias* (Atenes 2010, segona edició), que recull i comenta, en unes 125 pàgines, centenars de noms comuns, antropònims, topònims i altres termes diversos del conjunt de l'obra kavadiana.

1. Les **Hèbrides** (poema «Boira», dins el recull homònim) no pot ser, pel context narratiu, «l'arxipèlag a l'oest d'Escòcia», sinó les Noves Hèbrides, és a dir, l'actual Vanuatu.

2. Per la mateixa raó contextual, **Acorà** («Armida», dins *Boira*) no poden ser uns «esculls prop de les Maldives o a Samoa», com creu Tràpalis, sinó el cap Akaroa, a Nova Zelanda.

3. I, semblantment, **Porto** (*Guàrdia*, pàg. 23), esmentat entre Gènova i Aden, en la ruta d'Austràlia, és Port Saïd, i no «una ciutat portuària de Portugal».

4. El terme σχόλα («Guevara», dins *Capejant*) és la transcripció de *chola*, és a dir, a Amèrica, «mestís de sang europea i indígena», i no té, doncs, el significat abusiu de «dona de Xile» que Tràpalis creu que pot extreure del context.

5. El terme τζώνηδες (*Guàrdia*, pàg. 185) no designa senzillament els «policies portuaris» que el context narratiu dona entenent, sinó que es refereix a la seva nacionalitat per mitjà de l'apel·latiu per antonomàsia Johnny: «els johnnies», és a dir, els anglesos, a la manera del Fritz que ha pogut designar els soldats alemanys o el

Tommy, els americans.

En una obra de les característiques de la de Kavadias, no són pocs els detalls obscurs, un fet que contribueix a fer difícil la tasca del traductor. Cada nova traducció dialoga amb les anteriors i en pot treure lliçons. I cada traductor ha d'estar disposat a admetre la perfectibilitat del seu treball. Exposaré, per acabar, l'exemple d'un error en la meva versió del poema «Un fogoner negre de Djibuti» (*Marabú*), un d'aquells errors que l'ull no detecta… fins que el llibre ja està imprès.

Una associació d'idees inadequada m'havia fet transcriure impròpiament el nom del bar Ρετζίνα, de l'esmentat poema, per Retsina, i no, com hauria calgut, per Regina. Que un bar portés el nom del famós vi grec em devia semblar tan natural que, ofuscat, no vaig detectar l'error, malgrat les incomptables vegades que el vaig tenir davant dels ulls.

No hi ha dubte que cal que el traductor adopti totes les precaucions que el seu ofici reclama, mirant de subvenir a les seves mancances i d'evitar els descuits, si no vol que el seu treball naufragui.